

Mirosław Chmielewski CSsR

ORCID: 0000-0002-6903-479X

KUL – Lublin

Rekolekcje w ujęciu Gerarda Siwka CSsR¹

Słowa kluczowe: rekolekcje, Gerard Siwek CSsR, ewangelizacja, homiletyka, kaznodziejstwo

Keywords: retreats, Gerard Siwek, evangelization, homiletics, preaching

Boże bowiem słowa, wyrażone ludzkim językiem,
upodobniły się do ludzkiej mowy,
podobnie jak niegdyś Słowo Wiekuistego Ojca,
przyjąwszy słabe ludzkie ciało, upodobniło się do ludzi
(św. Ambroży, por. VD, nr 18)

Kluczową płaszczyzną spotkania człowieka z drugą osobą, także z Osobą Boga, jest słowo, które rodzi dialog. Bóg, jak poucza Sobór Watykański II, daje się poznać w dialogu, który z własnej inicjatywy prowadzi z człowiekiem (por. DV, nr 2). Podstawową misją Kościoła jest służba temu spotkaniu Boga z człowiekiem. W teologii katolickiej określa się tę posługę terminem „pośrednictwo zbawcze”. Kościół zawsze był świadom wagi ludzkiego słowa, które w dziele ewangelizacji jest na usługach słowa Bożego. Więcej, to w szacie ludzkiego słowa poprzez różne sposoby przekazu Ewangelii komunikowane jest słowo Boże. Jedną z najstarszych form głoszenia Dobrej Nowiny są rekolekcje, obecne w praktyce Kościoła niemal od początku jego istnienia. W ciągu dziejów przybierały one różną postać w zależności od adresatów, treści oraz wytyczanych celów.

¹ Pierwotna wersja artykułu została opublikowana na łamach „Forum Młodych Pastoralistów” 4 (2018), nr 7, s. 4–21.

Z grona współczesnych polskich homiletyków należy wymienić wytrawnego kaznodzieję o. dra hab. Gerarda Siwka, redemptorystę. W swojej działalności naukowej i kaznodziejskiej poświęcił on wiele uwagi i sił jednej z najbardziej rozpowszechnionych form przepowiadania słowa Bożego, jaką są rekolekcje. Ten sposób głoszenia Ewangelii w Kościele katolickim jest ciągle aktualny i podlega dynamicznym przemianom, szczególnie pod wpływem kultury medialnej. Dlatego wydaje się naukowo i duszpastersko zasadne, aby na nowo przypomnieć najważniejsze ustalenia w tym obszarze, sięgając do twórczości niemalże już klasyka polskiej homiletyki. Celem artykułu jest więc próba ukazania rozumienia zjawiska rekolekcji w twórczości i praktyce homiletycznej o. Gerarda Siwka². Podstawową zastosowaną metodą będzie krytyczna analiza jego tekstów i wypowiedzi. Pierwsza część artykułu syntetycznie prezentuje sylwetkę o. Siwka oraz zasadnicze obszary jego działalności naukowo-dydaktycznej. Drugi punkt nakreśla jego najważniejsze osiągnięcia jako homiletyka i kaznodziei. Natomiast ostatnia część przedstawia myśl o. Siwka dotyczącą głównych założeń jednej z form przepowiadania słowa Bożego, tj. rekolekcji.

1. Życie i działalność naukowo-dydaktyczna o. Gerarda Siwka

Wieś Joniny na Pogórzu Karpackim, parafia Ryglice w diecezji tarnowskiej. Tutaj 31 grudnia 1938 roku przychodzi na świat jedno z dziewięciorga dzieci Katarzyny z domu Bąk i Kazimierza. Na chrzcie św. 4 stycznia 1939 roku chłopiec otrzymuje imiona Gerard Franciszek; pierwsze ku czci świętego włoskiego redemptorysty, drugie zaś św. Franciszka z Asyżu. Gerard uczył się w szkole podstawowej w Joninach, następnie w Liceum Ogólnokształcącym w Tuchowie, które przerwał po dziewiątej klasie, wstępując do Zgromadzenia Redemptorystów. Po odbyciu nowicjatu zakonnego w Braniewie w 1955 roku złożył pierwszą profesję zakonną. W tym samym roku dokończył edukację w szkole średniej w Toruniu i zdał prywatną maturę. Maturę państwową w formie eksternistycznej złożył we Wrocławiu dopiero po otrzymaniu święceń kapłańskich. Po zakończeniu nowicjatu rozpoczął studia w Wyższym Seminarium Redemptorystów w Toruniu. Tam zaliczył pierwszy rok filozofii, zaś drugi kontynuował w Tuchowie, gdzie także ukończył studia teologiczne. W lipcu 1962 roku z rąk abpa Jerzego Ablewicza przyjął święcenia kapłańskie.

² Na temat twórczości homiletycznej o. Gerarda Siwka pisali m.in.: K. Panuś, *Homiletyczne i kaznodziejskie poszukiwania ojca Gerarda Siwka CSsR*, w: *Słuchacz Słowa*, red. W. Przyczyna, Kraków 1998, s. 33–43; W. Przyczyna, *Życie i działalność ojca doktora Gerarda Siwka CSsR*, w: tamże, s. 15–20; M. Chmielewski, *Katechetyczno-homiletyczna działalność ojca Henryka Pagiewskiego 1930–2000*, Kraków 2008, s. 114–116, 120–121.

Podstawową formację w Zgromadzeniu Redemptorystów zakończył na przełomie 1963 i 1964 roku dziewięciomiesięcznym bezpośrednim przygotowaniem do pracy rekolekcyjno-misyjnej³.

Stopień magistra teologii uzyskał w 1973 roku, po trzech latach od skierowania go na studia teologiczne z zakresu homiletyki w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Tematem pracy, powstającej pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Leszka Kuca, były *Uroczystości eucharystyczne w misji parafialnej Ojców Redemptorystów*. Kontynuacją zainteresowań naukowych o. Gerarda była praca doktorska, napisana pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Andrzeja Zuberbiera, której tytuł brzmiał *Założenia teologiczne misji parafialnych Ojców Redemptorystów w Polsce*. Publiczna dyskusja nad tą rozprawą odbyła się w 1982 roku i zakończyła nadaniem o. Siwkowi stopnia naukowego doktora nauk teologicznych⁴.

Zaraz po ukończeniu studiów zostaje mianowany prefektem tirocinium pastoralnego przygotowującego redemptorystów do posługi misyjnej i rekolekcyjnej. Funkcję tę sprawuje przez 14 lat, 10 lat w Toruniu i cztery lata w Krakowie, gdzie z polecenia przełożonych organizuje Ośrodek Duszpasterstwa Misyjnego. Stanowił on przekształconą i udoskonaloną formę tirocinium pastoralnego, z wykwalifikowaną kadrą formatorów otwartą na szersze grono studentów, tj. duchowieństwo diecezjalne i zakonne, oraz nastawioną na działalność naukową i wydawniczą. Ośrodek i podejmowane w nim dzieła były formalnie związane z Papieską Akademią Teologiczną. Jego idea wpisywała się bowiem w plany ówczesnego dyrektora Instytutu Liturgicznego ks. prof. Wacława Świerzawskiego, dotyczące powołania do życia Studium Homiletycznego. W 1988 roku o. Gerard zostaje mianowany jego pierwszym kierownikiem. Siedzibą studium był klasztor redemptorystów w Krakowie⁵. Formację w nim odbyło ok. 300 kapłanów zamierzających podjąć posługę misjonarza i rekolekcjonisty⁶. W 1987 roku o. Siwek rozpoczyna pracę wykładowcy w Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, a trzy lata później (od 2001 roku) zostaje adiunktem w Katedrze Komunikacji Religijnej tej uczelni. W 1990 roku władze zakonne mianują go wykładowcą homiletyki w Wyższym Seminarium Duchownym Redemptorystów w Tuchowie⁷.

³ Archiwum Prowincji Warszawskiej Redemptorystów w Tuchowie (dalej: APWR), Teczka: Akta personalne o. Gerarda Siwka nr 413.

⁴ Tamże.

⁵ G. Siwek, *Dziesięć lat szkoły kaznodziejskiej w Krakowie*, w: *Trzymajcie się mocno Słowa Życia. Rekolekcje dla młodzieży*, red. W. Przyczyna, G. Siwek, Kraków 1999, s. 284–286.

⁶ S. Koperek, *O. Gerard Siwek – polski promotor nowej ewangelizacji*, w: „*Musimy siał*”. *Księga pamiątkowa ku czci Gerarda Siwka CSsR*, red. M. Pawliszyn, Kraków 2016, s. 14.

⁷ APWR, Teczka: Akta personalne o. Gerarda Siwka nr 413.

Wsluchując się w wezwanie Jana Pawła II do dzieła nowej ewangelizacji, uczestniczył w odbywającym się w 1997 roku w Krakowie Ogólnopolskim Kongresie Ewangelizatorów Wędrujących. Był ważnym obserwatorem zmian zachodzących w dziedzinie homiletyki niemieckiej i przenoszenia jej doświadczeń na grunt polski. Opowiadał się za łączeniem retoryki z odnowioną, posoborową homiletyką oraz wplataniem jej elementów do warsztatu kaznodziejskiego. We współpracy z ówczesnym o. drem hab. Wiesławem Przyczyną oraz z naukowcami z Uniwersytetu Jagiellońskiego utworzono na tej uczelni pierwsze Podyplomowe Studium Retoryki⁸. Kilkunastoletnie zaangażowanie o. Siwka w tych właśnie obszarach zostało ukoronowane w 2000 roku w Papieskiej Akademii Teologicznej przedłożeniem rozprawy zatytułowanej *Misje ludowe w teorii i praktyce. Studium homiletyczne*. To naukowe dzieło ukazało wysoką pozycję, jaką o. Siwek zajmował w środowisku homiletów polskich, jego bogaty dorobek naukowy, niewątpliwy wkład w odnowę „refleksji i praktyki misyjnej”⁹ oraz w rozwój homiletyki i kaznodziejstwa w Polsce¹⁰.

Naukowe poszukiwania o. Siwek łączył z pracą redakcyjną, m.in. pełniąc od 1991 funkcję redaktora naczelnego homiletycznej serii publikacji „Redemptoris Missio”, włączając się w prace rady programowej kwartalnika „Homo Dei”, podejmując się roli eksperta homiletycznego publikacji *Homilie i kazania na każdy dzień Duc in altum* oraz zajmując miejsce w radzie naukowej rocznika Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach „Studia Pastoralne”¹¹.

W ramach działalności naukowo-organizacyjnej przygotował wiele konferencji, uczestniczył w licznych sympozjach, warsztatach, zjazdach formacyjnych czy spotkaniach dla duchowieństwa. Wygłosił referaty m.in. na 12 sympozjach naukowych, 17 konferencjach, pięciu warsztatach homiletycznych oraz na wielu innych spotkaniach dla duchowieństwa, misjonarzy ludowych i rekolekcyjistów¹².

Podejmując się funkcji wykładowcy homiletyki w seminarium redemptorystów w Tuchowie i w Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, ze starannością i wnikliwością obejmował opieką naukową studentów – kleryków i kapłanów. Wypromował 17 prac dyplomowych oraz pięć prac licencjacyj-

⁸ Por. W. Przyczyna, G. Siwek, *Krakowska szkoła kaznodziejów jako odpowiedź na wyzwania czasów*, w: *Archidiecezja Krakowska na przełomie tysiącleci*, red. S. Koperek, S. Szczur, M. Leśniak, B. Mielec, Kraków 2004, s. 540–541.

⁹ S. Koperek, *O. Gerard Siwek – polski promotor nowej ewangelizacji*, dz. cyt., s. 15.

¹⁰ Tamże.

¹¹ APWR, Teczka: Akta personalne o. Gerarda Siwka nr 413.

¹² Tamże.

kich. Zrecenzował 24 prace dyplomowe zlecone przez dziekanat Wydziału Teologicznego PAT. Recenzje te nie były publikowane. Podjął się przygotowania pięciu recenzji prac doktorskich oraz jednej recenzji pracy habilitacyjnej. Przedłożył także trzy recenzje wydawnicze. Opublikował osiem książek (ostatnia z nich została wydana tuż przed śmiercią o. Gerarda) oraz 89 artykułów naukowych. Ogłosił drukiem 18 recenzji artykułów naukowych. Przygotował 19 publikacji popularnonaukowych z zakresu kaznodziejstwa, nowej ewangelizacji oraz misji ludowych i rekolekcji oraz 126 opracowań o charakterze publicystycznym, w tym ponad 20 felietonów¹³.

2. Twórczość homiletyczno-kaznodziejska

2.1. Homiletyk

Myśl homiletyczna o. Gerarda Siwka kształtowała się na początku jego pracy naukowej w ośrodku związanym z Katedrą Homiletyki w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Na formowanie się jego refleksji wpływ mieli tacy naukowcy, jak: ks. Leszek Kuc, ks. Andrzej Zuberbier, ks. Zdzisław Grzegorski, ks. Tadeusz Olszański, ks. Waldemar Wojdecki, Antoni Lewek, Henryk Pagiewski CSsR. O. Siwek był również związany z ośrodkiem krakowskim działającym przy PAT. Spośród naukowców tego środowiska, z którymi współpracował, należy wymienić przede wszystkim ks. bpa Wacława Świerzawskiego, ks. Edwarda Stańka, o. Wiesława Przyczynę oraz ks. Kazimierza Panusia¹⁴.

Homiletyczna refleksja naukowa o. Gerarda Siwka dotyczyła dwóch rozległych obszarów. Pierwszym z nich były misje ludowe oraz przepowiadanie rekolekcyjne w perspektywie teologicznej i historycznej. Szczególną inspiracją do badań na tym polu była aktywność misyjno-rekolekcyjna Zgromadzenia Redemptorystów, zwłaszcza w Polsce. W warstwie historycznej o. Siwek podejmował refleksję nad bezpośrednim przepowiadaniem ewangelizacyjnym w formie misji ludowych (parafialnych) i rekolekcji. Jednak należy podkreślić, iż jego naukowy namysł zawsze wydobywał aktualności myśli historycznej i implikacji pastoralnych dla współczesnej działalności ewangelizacyjnej Kościoła w Polsce. Studia nad misjami oraz rekolekcjami parafialnymi o. Siwka miały zasięg ogólnopolski. Rozwinął on tę problematykę w licznych artykułach naukowych, w których niejednokrotnie przedstawiał założenia teologiczne tego rodzaju przepowiadania w ówczesnej epoce historycznej, by zwieńczyć

¹³ Tamże.

¹⁴ Zob. M. Chmielewski, *Katechetyczno-homiletyczna działalność...*, dz. cyt., s. 104–117.

swoje refleksje ukazaniem teologicznego *novum* w duchu posoborowych koncepcji¹⁵.

Drugą płaszczyzną eksploracji naukowej stanowiła homiletyka formalna, ze szczególnym uwzględnieniem jej historycznej i współczesnej relacji do retoryki. Dominantą badań o Siwka w tym obszarze była komunikacja interpersonalna w kontekście aktu przepowiadania słowa Bożego. Redemptorysta zadawał pytanie, w jaki sposób kaznodziejski przekaz ma stwarzać przestrzeń do dialogu głoszącego ze słuchaczem, który to dialog ma z kolei prowadzić do komunii człowieka z Bogiem¹⁶. Do tej płaszczyzny badawczej należy także przypisać poszukiwania naukowe o Siwka związane z problematyką języka w komunikacji religijnej. Należy uznać, iż był to owoc jego współpracy z o. Wiesławem Przyczyną i innymi naukowcami z dziedziny językoznawstwa, którzy prowadzili wspomnianą już Szkołę Retoryki. Jak zauważa ks. Jan Twardy, o. Siwek, inspirując się osiągnięciami homiletyki niemieckiej, jako pierwszy podejmował kwestię przeniesienia zainteresowań kaznodziejską kreatywnością w procesie tworzenia kazania do polskiej homiletyki¹⁷. Godne podkreślenia jest także zainteresowanie redemptorysty kontekstualnością przepowiadania słowa Bożego. W czasie rozmów z autorem niniejszego tekstu o. Gerard, poruszając to zagadnienie, niejednokrotnie odwoływał się do swego serdecznego kolegi ks. Zdzisława Grzegorskiego z Poznania. Rezultatem jego przemyśleń na ten temat jest chociażby inspirujący myśl naukową artykuł poświęcony przepowiadaniu w kulturze medialnej¹⁸. Eksplorując ten obszar, o. Siwek przyczynił się do powrotu i dowartościowania w polskiej homiletyce zarzuconego nieco kierunku antropologicznego oraz opisanie na nowo, w nowych kontekstach teologicznych, zagadnień retoryki dla praktyki przepowiadania. W ten sposób wpisuje się on w dzieło swego rodzaju syntezy teologiczno-antropologicznej w polskiej homiletyce zapoczątkowane na przełomie lat 80. i 90. XX wieku¹⁹.

¹⁵ Przykładowo należy wymienić takie prace o Siwka, jak: *Misje ludowe w teorii i praktyce Kościoła*, Kraków 1999; *Misje ludowe i rekolekcje parafialne w obliczu Wielkiego Jubileuszu Odkupienia 2000*, „Materiały Homiletyczne” 1999, nr 179, s. 4–18; *Blaski i cienie przepowiadania. Przewodnik dla kaznodziejów i homilistów*, Kraków 2007; *Misje ludowe. Historia – teologia – praktyka*, Kraków 2009; *Rekolekcje wczoraj i dziś*, Kraków 2011; *Św. Alfons Maria de Liguori jako prekursor nowej ewangelizacji*, „Studia Redemptorystowskie” 10 (2012), s. 99–136.

¹⁶ Zob. K. Panuś, *Homiletyczne i kaznodziejskie poszukiwania ojca Gerarda Siwka CSsR*, dz. cyt., s. 19.

¹⁷ J. Twardy, *Koncepcja pracy twórczej nad kazaniem*, Rzeszów 1998, s. 24.

¹⁸ G. Siwek, *Posługa słowa w epoce mediów*, „Studia Pastoralne” 2011, nr 7, s. 292–309.

¹⁹ Por. M. Chmielewski, *Katechetyczno-homiletyczna działalność...*, dz. cyt., s. 121.

2.2. Kaznodzieja

Praktyka głoszenia słowa Bożego przez o. Gerarda Siwka ma dwa wymiary. Pierwszy związany jest z jego posługą apostołską jako misjonarza ludowego i rekolekcjonisty. Drugi wyraża się w publikowanych homiliach i kazaniach. Bezpośrednio po odbyciu specjalistycznego przygotowania do prowadzenia misji ludowych i rekolekcji parafialnych (w instytucji Zgromadzenia zwanej tirocinium) oraz w trakcie studiów magisterskich prowadził ożywioną działalność kaznodziejską. W tym czasie (1964–1973) przeprowadził i wygłosił wiele misji ludowych, rekolekcji parafialnych wielkopostnych i adwentowych oraz rekolekcji specjalistycznych. Zdecydowana większość z nich, bo ponad 230, przypada na pierwsze lata po święceniach kapłańskich. To właśnie wtedy doskonalił się w głoszeniu słowa Bożego, zdobywał doświadczenie, pokornie słuchał rad i wskazówek swoich superiorów, eksperymentował z nowymi metodami przepowiadania, korygował pomysły, poprawiał swój kaznodziejski warsztat.

Tab. 1. Misje parafialne i inne formy z nimi związane²⁰

Forma	Liczba
Misje parafialne (ludowe)	67
Renowacje misji	28
„Misyjki”	21
Misje posoborowe	1
Misje stanisławowskie	1
Peregrynacja	32
Odnowienie nowenny	2
Inne	8
Razem	160

Prezentacja zaangażowania kaznodziejskiego o. Siwka w liczbach, za którymi kryje się wielki wysiłek służby w dziele bezpośredniego przepowiadania słowa Bożego w duchu charyzmatu redemptorystów, pozwala na wyciągnięcie kilku wniosków. Po pierwsze, o. Siwek w swojej działalności wykorzystywał głównie misje ludowe oraz inne formy bardziej lub mniej z nimi związane. Liczba przeprowadzonych przez niego rekolekcji pokazuje jednak, że zachował on tutaj pewną równowagę. Aczkolwiek biorąc pod uwagę fakt, że misje trwają osiem dni, a rekolekcje średnio cztery, nie do przecenienia jest jego zaangażowanie w prowadzenie tych pierwszych.

²⁰ Opr. własne na podstawie: G. Siwek, *Moje prace apostołskie (w otoczeniu wspomnień)*, w: „Musimy siał”. *Księga pamiątkowa ku czci Gerarda Siwka CSsR*, dz. cyt., s. 447–557.

Tab. 2. Rekolekcje²¹

Rodzaj rekolekcji	Liczba	Razem
Rekolekcje parafialne:		
• wielkopostne	63	83
• adwentowe	20	
Rekolekcje maryjne	6	6
Rekolekcje		
• kapłańskie	7	20
• kleryckie	13	
Rekolekcje dla osób konsekrowanych (siostry zakonne)	36	36
Inne:		
• przygotowujące do odpustu	11	20
• dla młodzieży	3	
• akademickie	2	
• stanowe dla kobiet	1	
• trzeźwościowe	1	
• przed poświęceniem kościoła	1	
• na uroczystości milenijne	1	
Razem		165

Po drugie, o. Siwek miał umiejętność głoszenia słowa przed różnego rodzaju audytorium, począwszy od wiernych świeckich, przez kapłanów i alumnów, aż po osoby konsekrowane. Jak łatwo zauważyć, jego teoretyczna refleksja naukowa ma mocne osadzenie w osobistej praktyce głoszenia Ewangelii. Tym samym należy przypuszczać, że zarówno teoria, jak i praktyka homiletyczna podlegały procesowi wzajemnej weryfikacji.

Umiłowanie przez niego słowa Bożego oraz troska o skuteczne jego przepowiadanie wyraziło się w 184 homiliach i kazaniach, które publikował najczęściej w kieleckich, poznańskich i krakowskich periodykach: „Homo Dei”, „Materiały Homiletyczne”, „Biblioteka Kaznodziejska”, „Przegląd Homiletyczny”, „Ateneum Kapłańskie”, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” czy „Współczesna Ambona”. Wydał również pięć autorskich zbiorów homilii i kazań okolicznościowych²². O. Gerard jako kaznodzieja i homilista podejmował szeroką i różnorodną tematykę. Ogniskowała się ona wokół treści czytań zawartych w lekcjonarzu mszalnym, zagadnień maryjnych, rozmaitych świąt i wydarzeń okolicznościowych. Szereg kazań i homilii poświęcił prawdom wiary.

²¹ Opr. własne na podstawie: G. Siwek, *Moje prace apostołskie*, dz. cyt., s. 447–557.

²² G. Siwek, *Spotkania w słowie. Kazania świąteczne i okolicznościowe*, Kraków 1994; tenże, *Rekolekcje dla dorosłych*, Kraków 1994; tenże, *Homilie obrzędowe*, Kraków 1997; tenże, *Kazania Maryjne*, Kraków 2001; tenże, *Ziarnem jest słowo Boże. Homilie kerygmatyczne na niedzielę, uroczystości i święta. Lata A, B, C*, Kielce 2015.

3. Rekolekcje w myśli homiletycznej o. Gerarda Siwka

Jednym z głównych zagadnień, które podjął w swojej twórczości homiletycznej o. Gerard Siwek, jest przepowiadanie słowa Bożego w formie rekolekcji. Stanowi ono przedmiot badań wszystkich rodzajów homiletyki: fundamentalnej, materialnej, formalnej i szczegółowej. Analiza materiału źródłowego pokazuje, iż rekolekcje w ujęciu o. Siwka można przedstawić jako swego rodzaju dyptych. Pierwsza jego część będzie dotyczyła treści w obszarze *esse* rekolekcji, co przynależy do ich niezmiennej istoty i odnosi się przede wszystkim do ich natury i teologicznych wymiarów. Druga część będzie przedstawiać elementy praktyczne – *agere* rekolekcji, które są integralnie związane z pierwszą częścią, ale także zmieniają się w zależności od adresatów i twórców tej formy przepowiadania, celów, zadań, treści, przyjętego modelu i typu rekolekcji. Należy także dodać, że według o. Gerarda pełny obraz rekolekcji otrzymuje się poprzez połączenie w odpowiednich proporcjach elementów zmiennych i niezmiennych.

3.1. Natura rekolekcji

W swoich publikacjach naukowych o. Siwek poświęcił wiele miejsca zarówno właściwemu rozumieniu pojęcia „rekolekcje”, jak i odkrywaniu tego fenomenu w historii duchowości, homiletyki i kaznodziejstwa, ukazywaniu jego miejsca w zbawczej misji Kościoła oraz określaniu jego tożsamości na tle innych form przepowiadania słowa Bożego. Podejmując dyskusję nad samym terminem „rekolekcje”, redemptorysta dostrzegł dużą dowolność w przypisywaniu mu właściwych desygnatów. Jego zdaniem, współczesne rozumienie tego pojęcia podyktowane jest szerokim spektrum praktyk rekolekcyjnych i balansuje pomiędzy tradycjami dwóch szkół rekolekcyjnych: ignacjańskiej i alfonsjańskiej²³. Mianem rekolekcji określa się także wszystkie pozostałe działania duszpastersko-ewangelizacyjne, które nie zawsze mają taki charakter²⁴. Zdaniem o. Siwka, rekolekcje w sensie ścisłym są częścią dzieła ewangelizacji pastoralnej, tzn. zawierają ćwiczenia duchowe i przynależą do stałej formacji religijnej wiernych. Dlatego według niego należy je odróżnić od ewangelizacji misyjnej (*ad gentes*) i od sytuacji nowej ewangelizacji czy też reewangelizacji²⁵. Syntetyczne ujęcie „definicji” rekolekcji przez o. Gerarda w sensie ścis-

²³ Por. tenże, *Rekolekcje wczoraj i dziś*, dz. cyt., s. 14–16.

²⁴ Por. tenże, *Rekolekcje parafialne ogólne*, „Ateneum Kapłańskie” 77 (1985), z. 1, s. 16–20.

²⁵ Por. tenże, *Rekolekcje wczoraj i dziś*, dz. cyt., s. 93–97. Jednakże o. Siwek jest zdania, że „umieszczenie rekolekcji w dziele ewangelizacji pastoralnej nie może być traktowane w sposób ekskluzywny, pozbawiający je związku z innymi sytuacjami ewangelizacyjnymi”; tamże, s. 96.

łym brzmi następująco: jest to „pewien okres, przeżywany w większym czy mniejszym odosobnieniu, indywidualnie lub wspólnotowo, wypełniony medytacjami, słuchaniem słowa Bożego, modlitwą, rachunkiem sumienia w celu dokonania okresowej lub okazjonalnej odnowy życia duchowego”²⁶. Tę autorską definicję redemptorysta wyprowadza z refleksji nad historią ćwiczeń duchowych oraz różnych form głoszenia słowa Bożego, widząc w rekolekcjach rodzaj seryjnego przepowiadania słowa Bożego, które polega na „wygłaszaniu szeregu następujących po sobie jednostek przepowiadania”²⁷.

Propagując właściwe rozumienie natury rekolekcji, o. Siwek wskazuje na konieczność odróżniania rekolekcji rozumianych jako nadzwyczajna działalność duszpasterska adresowana do osób wierzących, z zamiarem pogłębienia wiary, od innych form działalności o charakterze ewangelizacyjnym, której zadaniem jest wzbudzenie lub ożywienie wiary na nowo, jak np. misje ludowe. Te różnice winno się uwzględniać, określając zarówno cel, jak i treści rekolekcji. Redemptorysta zwraca także uwagę na pojęcia bliskoznaczne do rekolekcji, do których zalicza „ćwiczenia duchowe”, „dni skupienia” oraz inne formy seryjnego przepowiadania, takie jak: kazania pasyjne, kazania nowennowe, tridua, konferencje (w znaczeniu publicznego wykładu, w tym przypadku na temat religijny)²⁸. Ponadto, zdaniem homiletyka, właściwe rekolekcje należy odróżniać od swego rodzaju „nurtu rekolekcyjnego”, odznaczającego się działaniami o charakterze duszpastersko-ewangelizacyjnym. Bywają one nazywane rekolekcjami, ale *de facto* tylko w celu podniesienia rangi i promocji tego rodzaju aktywności. Stąd, jak zauważa o. Siwek, także stosowanie szeregu dookreśleń terminu „rekolekcje” służy jedynie zaciekawieniu, zaszokowaniu, wywołaniu nawet swego rodzaju kontrowersji w celu promocji samych wydarzeń. Dlatego przestrzega on przed zbyt pochopnym nazywaniem niezwykłych inicjatyw duszpasterskich rekolekcjami, aby nie dewaluować samej idei i praktyki tej formy przepowiadania²⁹.

3.2. Teologiczne wymiary rekolekcji

Analiza twórczości o. Gerarda Siwka pod kątem teologicznych założeń rekolekcji pozwala wyróżnić kilka ich wymiarów. W niniejszym opracowaniu zostaną omówione cztery: personalno-duchowościowy, eklezjalny, biblijno-liturgiczny i pneumatologiczny. Ich kolejność jest odzwierciedleniem zamysłu

²⁶ Por. G. Siwek, *Rekolekcje*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, M. Fiałkowski, W. Śmigiel, Lublin 2007, s. 725.

²⁷ Por. tenże, *Rekolekcje wczoraj i dziś*, dz. cyt., s. 11.

²⁸ Por. tamże, s. 16–30.

²⁹ Por. tamże, s. 87–88, 92.

o. Siwka, który na pierwszym miejscu stawia osobę rekolektanta i jego duchowy wzrost. Kolejny wymiar ukazuje eklezjalny podmiot rekolekcji, który mocą Ducha Świętego odczytuje przekazywane w Kościele słowo Boże i pomaga je wcielić w chrześcijańskie życie rekolektantów.

3.2.1. Wymiar personalno-duchowościowy

Pierwszy z czterech wymiarów rekolekcji odnosi się do indywidualnego wzrostu duchowego chrześcijanina. Jednakże, jak zaznacza o. Siwek, nie należy obawiać się bycia posądzonym o swego rodzaju indywidualizm, ponieważ „postawienie w rekolekcjach na pierwszym miejscu troski o postęp wewnętrzny uczestników nie powinno budzić podejrzeń o uprawianie jakiegoś duchowego egotyzmu”³⁰. Zatem fenomen rekolekcji, jak podkreśla o. Gerard, nie ma charakteru indywidualistycznego. Potwierdza to według niego fakt, iż można wyróżnić niejako dwie „strony” tego wydarzenia: osobę, która odprawia rekolekcje, jest ich adresatem, oraz osobę, która je organizuje, przekazuje duchowe treści. W świetle nauki Vaticanum II o. Siwek ukazuje aktualność przedsoborowej myśli, szczególnie św. Ignacego, dotyczącej zadania rekolekcji, którym jest doskonalenie życia chrześcijańskiego w wymiarze indywidualnym. Jak wynika z analizy tekstów redemptorysty, osobiste osiągnięcie świętości jest dominantą posoborowej myśli odnoszącej się do duchowości chrześcijańskiej rozważanej w kontekście „dawania” i „brania” rekolekcji. Rekolekcje mają charakter służebny względem rozwoju życia duchowego osoby rekolektanta, członka wspólnoty Kościoła. Dotyczy to przede wszystkim takich płaszczyzn, jak: uzdrowienie wewnętrzne, rozwój osobowości, rozwój różnych aspektów życia człowieka duchowego, wprowadzenie na drogę zjednoczenia z Chrystusem, pomoc w realizacji powołania do świętości³¹. Choć rekolekcje odnoszą się w pierwszym rzędzie do konkretnych osób biorących w nich udział, mają jednak istotowe odniesienie do Kościoła. Potwierdzeniem tego jest fakt, iż o. Siwek, pisząc o wymiarze personalno-duchowościowym, czyni odwołanie do wspólnoty Kościoła. Tym samym buduje pomost do kolejnego konstytutywnego wymiaru rekolekcji. W tym celu odwołuje się do źródeł biblijnych i Tradycji. W myśl autora Listu do Hebrajczyków podkreśla, iż chrześcijanie mają obowiązek wspierania się w prowadzeniu życia chrześcijańskiego. Z kolei przywołana przezeń nauka św. Pawła o charyzmaty wskazuje na dary otrzymywane w Kościele w mocy Ducha Świętego na rzecz innych. Pawłowa metafora „rodzenia” do wiary jest dla redemptorysty argumentem za koniecznością

³⁰ Por. tamże, s. 98–103.

³¹ Por. G. Siwek, *Rekolekcje parafialne w kontekście Wielkiego Jubileuszu 2000*, dz. cyt., s. 9–14.

z jednej strony wspierania innych na drodze życia duchowego, a z drugiej dania im przyzwolenia na prowadzenie nas. Z Tradycji Kościoła o. Siwek przywołuje zaś m.in. praktykę (swego rodzaju instytucję) upomnienia braterskiego, która ma także korzenie ewangeliczne. Mocno akcentuje interpersonalny kontakt polegający na wzajemnym i bezpośrednim wspieraniu się słowem oraz świadectwem życia, przyjęciu rady i wsparcia ludzi kompetentnych, a także doświadczonych w sprawach Bożych³². Wydaje się, że według redemptorysty najbardziej trafną metaforą oddającą istotę tego wymiaru rekolekcji jest ewangeliczna przypowieść o winnym krzewie i latoroślach (J 15). W ten sposób, zdaniem o. Siwka, rekolekcje jawią się jako „pomocna dłoń Kościoła”.

3.2.2. Wymiar eklezjalny

Integralnie z poprzednim związany jest drugi, eklezjalny wymiar rekolekcji. Od strony teologicznej i duszpasterskiej, jak zostało wyżej stwierdzone, o. Gerard Siwek postrzega rekolekcje jako ważny komponent zbawczego posłannictwa i dzieła ewangelizacji pastoralnej Kościoła. Są one organizowane i prowadzone w Kościele przez osoby mające misję głoszenia słowa Bożego. W większości ich adresatem jest wspólnota wiernych. Celem ukazania roli rekolekcji w budowaniu Kościoła o. Siwek odwołuje się do wiodącej we współczesnej eklezjologii kategorii Kościoła-komunii. Jego zdaniem, w procesie rekolekcyjnym dokonuje się zmiana mentalności i postaw uczestników rekolekcji, co w konsekwencji wpływa na konkretną eklezjalną wspólnotę³³. Według niego, implikacją komunijnego wymiaru rekolekcji jest ich charakter misyjny, przy założeniu teologicznym, że Kościół jako komunია jest jednocześnie źródłem i owocem misji³⁴.

W analizowanych tekstach szczególną rolę wspólnototwórczą przypisuje redemptorysta formacji do dojrzałego przeżywania sakramentu pokuty i pojednania oraz Eucharystii³⁵. Jako kaznodzieja, o. Gerard pozostawił organizatorom i prowadzącym rekolekcje obszerną listę wskazówek mogących im pomóc w budowaniu wspólnoty Kościoła. Należą do nich m.in.: radosna atmosfera wspólnotowego spotkania, uświadamianie rekolektantom, iż uczestniczą w wydarzeniu eklezjalnym, umożliwienie osobom świeckim przekazywania świadectwa doświadczenia życia wiarą, ukazywanie wspólnotowego wymiaru świętości, podkreślenie prymatu budowania osobistej zażyłości z Chrystusem

³² Por. tenże, *Rekolekcje wczoraj i dziś*, dz. cyt., s. 107.

³³ Tenże, *Rekolekcje parafialne dziś*, „Homo Dei” 1995, nr 2, s. 38, 40; tenże, *Rekolekcje parafialne w kontekście Wielkiego Jubileuszu 2000*, dz. cyt., s. 15–20.

³⁴ Por. tenże, *Rekolekcje wczoraj i dziś*, dz. cyt., s. 122–130.

³⁵ Por. tamże, s. 104–114.

Zmartwychwstałym przed mnożeniem praktyk pobożnych, ukazywanie ich jako narzędzia, środka, a nie celu samego w sobie, zapraszanie do głoszenia rekolekcji osób świeckich i promocja zespołów rekolekcyjnych, szczególnie w rekolekcjach zamkniętych, w niektórych typach rekolekcji równolegle wraz ze spotkaniami w kościele prowadzenie rozważań rekolekcyjnych w rodzinach³⁶.

3.2.3. Wymiar chrystologiczny i biblijno-liturgiczny

Biblia jako źródło przepowiadanego słowa w każdej formie rekolekcji winna jednocześnie prowadzić do źródeł wiary przyjmowanej, słuchanej i celebrowanej. Jak zauważa o. Siwek, „spotkanie ze słowem Bożym należy, zgodnie z najdawniejszą tradycją, do zasadniczych czynników konstytutywnych rekolekcji”³⁷. Punktem, wokół którego ogniskuje on wydarzenie rekolekcyjne, jest rozważanie słowa Bożego zapisanego w Piśmie Świętym. Natomiast w centrum rozważanego i przepowiadanego w czasie rekolekcji słowa Bożego znajduje się żywa *hic et nunc* obecność Osoby Jezusa Chrystusa³⁸. Jest On odkrywany nie tylko w rozważanym słowie Bożym, ale także w celebrowanej liturgii, która z kolei zdaniem o. Siwka spełnia ważną funkcję mistagogiczną, konieczną do dostrzeżenia przez rekolekjonistów³⁹. Redemptorysta akcentuje zachowanie właściwego miejsca celebracji Eucharystii w czasie rekolekcji, tak aby mogły wybrzmieć także inne celebracje liturgiczne (np. liturgia godzin), dla których w duszpasterstwie zwyczajnym często nie ma czasu i miejsca. Postuluje także, aby nadać sprawowaniu sakramentu pokuty i pojednania właściwy liturgiczny i wspólnotowy charakter (np. w postaci celebracji nabożeństwa pokutnego)⁴⁰. Omawiany wymiar rekolekcji został przez o. Siwka szeroko opisany. Wskazać należy jego własne opracowania, jak i prace pod jego redakcją dotyczące teologii słowa Bożego, teologii przepowiadania, w tym teologii homilii oraz teologii duchowości kaznodziei⁴¹.

³⁶ Por. tamże, s. 119; zob. W. Przyczyna, G. Siwek, *Dobra Nowina o rodzinie. Koncepcja parafialnych rekolekcji rodzinnych*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 1 (2002), cz. 2, s. 307–310.

³⁷ Por. G. Siwek, *Rekolekcje wczoraj i dziś*, dz. cyt., s. 171, także s. 36–39.

³⁸ Por. tenże, *Osobowość kaznodziei dzisiaj. Rozważania nieobojętne*, Kraków 2014, s. 70–91; tenże, *Misje ludowe i rekolekcje parafialne w obliczu Wielkiego Jubileuszu Odkupienia 2000*, dz. cyt., s. 14–18; tenże, *Co to jest przepowiadanie kerygmacyjne?*, „Homo Dei” 2011, nr 4, s. 115–121; tenże, *Homilia czy kazanie w rekolekcjach parafialnych?*, „Homo Dei” 2011, nr 1, s. 105–111.

³⁹ Por. G. Siwek, *Rekolekcje parafialne ogólne*, dz. cyt., s. 20–22; tenże, *Rekolekcje parafialne dziś*, dz. cyt., s. 32–47; tenże, *Rekolekcje wczoraj i dziś*, dz. cyt., s. 168, 171–180.

⁴⁰ Por. tenże, *Rekolekcje wczoraj i dziś*, dz. cyt., s. 180–186; tenże, *Kaznodziejstwo misyjno-rekolekcyjne*, „Homo Dei” 1992, nr 1, s. 29–30.

⁴¹ Zob. G. Siwek, *Przepowiadanie Słowa Bożego*, w: *Teologia pastoralna*, t. 2, red. R. Kamiński, Lublin 2002, s. 131–179; tenże, *Przepowiadanie słowa Bożego w dokumentach II Polskiego*

3.2.4. Wymiar pneumatologiczny

O. Gerard Siwek „rolę” prowadzącego rekolekcje przypisuje Trzeciej Osobie Boskiej. Fundamentem wydarzenia rekolekcyjnego jest słowo Boże zapisane pod natchnieniem Ducha Świętego, dzięki któremu kaznodzieja odczytuje i przekazuje Bożą Mądrość ubraną w szatę ludzkiego słowa. Tym samym słuchaczom udzielany jest Duch Święty, główny Sprawca ich świętości, która jest jednym z nadrzędnych celów głoszenia rekolekcji. Szczególne zadanie w urzeczywistnianiu tego wymiaru rekolekcji spoczywa w opinii o. Siwka na prowadzących. Wówczas dochodzi także do realizacji wymiaru eklezjalnego i personalno-duchowościowego⁴².

3.3. Elementy praktyki rekolekcji

3.3.1. Cel i zadania

Cel rekolekcji należałoby zaliczyć do ich elementów esencjonalnych. Można tego dokonać tylko na poziomie ogólnym – celu nadrzędnego, rozumianego jako prowadzenie słuchaczy do osobistej zażyłości z Chrystusem w Kościele i w mocy Ducha Świętego, a także jako wypełnienie zbawczej misji Kościoła. Jednakże na poziomie realizacji konkretnych rekolekcji cel ten musi być uszczegółowiony i dostosowany do adresatów oraz przekazywanych im treści. Elementem wprawdzie nie determinującym, ale jednym z warunkujących określenie celów rekolekcji jest ich rodzaj i typ. Współczesne ujęcie owego celu uległo zmianie po Vaticanum II. Zdaniem o. Siwka, nie jest nim tylko przygotowanie do spowiedzi, ale przede wszystkim odnowienie i pogłębienie wiary, które poprowadzi do nawrócenia, a w konsekwencji do celebracji sakramentu pokuty i pojednania. Jak zauważa redemptorysta, „ukierunkowanie rekolekcji na umacnianie chrześcijańskiego *esse*, czyli samych fundamentów wiary, nie powinno ograniczać się do wymiaru intelektualno-apologetycznego, ale prowadzić również do osobistego doświadczenia Boga. Jedynie ono bowiem może stać się podstawą niewzruszonej, potwierdzanej czynem wiary”⁴³.

Synodu Plenarnego, „Przegląd Homiletyczny” 8 (2004), s. 17–30; tenże, *Proces tworzenia kazania*, w: *Fenomen kazania*, red. W. Przyczyna, Kraków 1994, s. 177–213; W. Przyczyna, G. Siwek, *Homiletyka – teologia przepowiadania czy nauka o podstawach?*, w: *W trosce o dobrą edukację*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2009, s. 448–460; G. Siwek, *Adhortacja apostołska Benedykta XVI „O Słowie Bożym w życiu i misji Kościoła” w refleksji homiletycznej*, „Homo Dei” 2011, nr 2, s. 63–77.

⁴² Por. G. Siwek, *Rekolekcje wczoraj i dziś*, dz. cyt., s. 98–103, 120, 166; tenże, *Osobowość kaznodziei dzisiaj*, dz. cyt., s. 29–32; tenże, *Rekolekcje parafialne ogólne*, dz. cyt., s. 24–25; tenże, *Teologia i praktyka rekolekcji*, „Biblioteka Kaznodziejska” 2006, nr 1, s. 15.

⁴³ Tenże, *Rekolekcje wczoraj i dziś*, dz. cyt., s. 167.

Zadania rekolekcji o. Siwek dzieli na dwie grupy. Pierwsza przyjmuje charakter personalny i odnosi się do indywidualnego wzrostu duchowego chrześcijanina. Druga pozostaje na „usługach” aktualizacji Kościoła jako *communio*. Homiletyk określa te zadania w wymiarze indywidualnym i eklezjalnym⁴⁴. Z analizy przedmiotowych źródeł wynika, iż ujmuje on realizację celu rekolekcji poprzez urzeczywistnianie następujących zadań: rozwój duchowy członków Kościoła, pomoc w odczytaniu własnego powołania rekolektantów, formacja do współodpowiedzialności za świętość drugiej osoby, budzenie ducha misyjnego w granicach własnej parafii, rozwój wspólnoty Kościoła, budowanie z nim osobistej i wspólnotowej zażyłości⁴⁵.

3.3.2. Adresaci i treści rekolekcji

Zdaniem o. Siwka, rekolekcje w sensie ścisłym przynależą do ewangelizacji pastoralnej. Z opisanych we współczesnych dokumentach Kościoła trzech sytuacji ewangelizacyjnych wyłaniają się trzy grupy adresatów tego dzieła. Są nimi nieochrzczeni, ochrzczeni, dla których Ewangelia przestała być Dobrą Nowiną i którzy żyją na obrzeżach Kościoła, oraz chrześcijanie zaangażowani w życie Kościoła. Dlatego w sensie ścisłym adresatami rekolekcji są ochrzczeni i praktykujący swoją wiarę katolicy. Jednak trudno, zdaniem homiletyka, wyznaczyć sztywne granice pomiędzy poszczególnymi grupami adresatów i niezmiennie koncentrować się tylko na jednej z nich. W praktyce pastoralnej występują takie sytuacje, w których forma głoszenia słowa Bożego przypomina jakiś typ rekolekcji. Jednak odpowiedzialni za ich prowadzenie muszą dokonać rozeznania, czy przy zachowaniu formy nie należy zmienić treści przepowiadania, które będą zawierały elementy reewangelizacji czy ewangelizacji w sensie ścisłym, czyli głoszenia kerygmatu. Wydaje się, iż ta uwaga jest szczególnie aktualna podczas głoszenia słowa Bożego rodzicom posiadającym dzieci w wieku szkolnym oraz młodzieży w związku z organizacją rekolekcji szkolnych. O. Gerard w przypadku rekolekcji w sensie ścisłym optuje, aby ich tematem były szczegółowe prawdy wiary, być może nawet te rzadziej poruszane⁴⁶. Takie ujęcie treści przepowiadania dało mu podstawy do uznania rekolekcji za formę katechezy dorosłych⁴⁷.

⁴⁴ Por. tamże, s. 97.

⁴⁵ Por. tamże, s. 165–171.

⁴⁶ Tamże, s. 172.

⁴⁷ Zob. G. Siwek, *Rekolekcje parafialne formą katechezy dorosłych*, „Homo Dei” 2005, nr 1, s. 23–36.

3.3.3. Rodzaje i typy rekolekcji

Powołując się na współczesne dokumenty Kościoła w Polsce (synody diecezjalne i II Synod Plenarny), o. Gerard Siwek w swoich pismach potwierdza wielowiekową klasyfikację rekolekcji. Wyróżnia ich dwa główne rodzaje: zamknięte i otwarte⁴⁸. W ich ramach mieszczą się różnorakie typy. W praktyce rekolekcyjnej organizuje się obecnie zarówno jeden, jak i drugi rodzaj ćwiczeń duchowych, z przewagą jednak rekolekcji otwartych. Homiletyk zalicza do nich m.in. rekolekcje parafialne, ewangelizacyjne, stanowe – przeznaczone także dla określonych grup zawodowych – oraz rekolekcje radiowe i internetowe⁴⁹.

Zakończenie

W 2011 roku, po ukazaniu się książki o. Gerarda Siwka *Rekolekcje wczoraj i dziś*, została przeprowadzona z nim rozmowa, która nie była dotąd publikowana⁵⁰. Wydaje się, że wywiad ten jest na tyle aktualny i korespondujący z podjętym w artykule problemem, iż na zakończenie warto przytoczyć jego wybrane fragmenty, szczególnie te odnoszące się do tzw. rekolekcji internetowych.

O. Mirosław Chmielewski: Ojcie Profesorze, żyjemy w świecie mediów. Znane są, i to od dawna, rodzaje rekolekcji głoszone przy pomocy środków społecznej komunikacji. Użycie takiego czy innego medium elektronicznego określa także rodzaj rekolekcji. Stąd mamy rekolekcje radiowe czy telewizyjne. Współcześnie posiadamy potężne medium elektroniczne, jakim jest internet, który także generuje inny rodzaj rekolekcji – rekolekcje internetowe. Jak Ojciec je postrzega?

⁴⁸ Tenże, *Rekolekcje*, dz. cyt., s. 728. Istnieje jeszcze trzeci rodzaj rekolekcji: rekolekcje półzamknięte, które są pośrednim rodzajem między rekolekcjami otwartymi a zamkniętymi. Obecnie jednak jest on mało praktykowany i tylko niektórzy autorzy go wymieniają. Zob. T. Panuś, *Kilka uwag o rekolekcjach szkolnych*, w: *Rekolekcje. Żeby słuchacz chciał przyjść drugi raz*, red. T. Panuś, Kraków 2006, s. 12.

⁴⁹ Por. G. Siwek, *Rekolekcje wczoraj i dziś*, dz. cyt., s. 131–157.

⁵⁰ Jest to transkrypt obszernych fragmentów wywiadu przeprowadzonego przez autora 28 marca 2011 roku w Tuchowie w WSD Redemptorystów. Zob. *E-rekolekcje. Rozmowa z o. prof. Gerardem Siwką* CSsR, <https://www.youtube.com/watch?v=xyu3GsrChMg> (dostęp: 14 grudnia 2018).

O. Gerard Siwek: Ponieważ jest to nowy rodzaj rekolekcji, jeszcze trudno się o nim jednoznacznie wypowiedzieć. Rekolekcje głoszone przy pomocy tego medium nie powiedziały o sobie ostatniego słowa. Internet jako medium jest przedmiotem różnego rodzaju analiz, również teologicznych. Tak samo jako środek duszpasterski, czy w tym wypadku rekolekcyjny, też jest nieustannie przedmiotem różnego rodzaju refleksji i dyskusji. Myślę, że te dyskusje powinny być jeszcze żywsze, niż są. Zwłaszcza z punktu widzenia teologicznego ta dyskusja powinna być bardzo żywa i bardzo się rozwijać, i nadążać za rozwojem mediów i różnego rodzaju sposobami praktycznego wykorzystywania mediów w głoszeniu rekolekcji czy w innych rodzajach działalności apostołowskiej czy pastoralnej Kościoła. Mówię „nadążać”, ponieważ czasami można odnieść wrażenie, że się nie nadąża, że różnego rodzaju – że użyję tu takiego kolokwialnego określenia – fani mediów wykorzystują te środki do duszpasterstwa i głoszenia rekolekcji w sposób sobie właściwy, a nie bardzo stosowny do samego głoszenia rekolekcji. Bo jeżeli chodzi o wykorzystywanie tych środków, to wątpliwości mieć nie możemy. Taka jest nauka Kościoła, taka jest rzeczywistość, i one muszą znaleźć również tutaj swoje zastosowanie. Niebezpieczeństwo jest moim zdaniem tutaj po stronie trochę takiego mitologizowania mediów, uważania, że jeżeli się zastosuje sam środek, jakim są media, to one nam potrafią wszystko załatwić, że one nam zewangelizują [odbiorcę]. Fani mediów byliby być może tego zdania, że wystarczy tylko zastosować ten środek. Uważam, że takie myślenie byłoby niebezpieczne, myślenie, które często odwołuje się do jakichś argumentów jeszcze biblijnych, do jakichś aluzji do działalności Apostołów czy św. Pawła. [Fani mediów] twierdzą, że gdyby św. Paweł działał dzisiaj, to na pewno miałby swojego bloga, a Apostołowie na pewno występowałiby w internecie i mieliby swoje strony internetowe. Czy tak by akurat było? Nie możemy z góry rozstrzygnąć, co oni by teraz zrobili. Nie jest wykluczone, że korzystaliby z tych środków przekazu. Natomiast kiedy to nie jest pewne, co innego jest całkowicie pewne. Mianowicie to, że nie dysponując tymi środkami, głosili Ewangelię w sposób tak przekonujący, że ona zdobyła sobie słuchaczy na całym świecie i rozprzestrzeniła Dobrą Nowinę na całą kulę ziemską.

MCh: Mówi się, że internet to już nie tylko medium, ale i środowisko. To nie tylko medium, przy pomocy którego tylko multiplikujemy różne treści, ale jest to medium, które kształtuje osobowość. Dla młodych ludzi bardzo często to nie jest świat wirtualny, tylko ich świat realny, środowisko życia. Oni posługują się tymi środkami, by żyć. To nie jest ich *second life*, to jest ich pierwsze życie. Czy tak stawiając sprawę, reko-

lekcje mogą wykorzystać tę ogromną przestrzeń, środowisko internetu, by dotrzeć do współczesnego człowieka, dla którego nie jest to już świat wirtualny, tylko realny?

GS: Dotyka Ojciec bardzo istotnego zagadnienia, jak i bardzo trudnego, ale zarazem bardzo aktualnego w tym wymiarze, a mianowicie relacji rzeczywistości wirtualnej do rzeczywistości realnej. Dlatego że tutaj istnieje chyba jedno z takich dosyć poważnych zastrzeżeń, jeżeli chodzi o wykorzystywanie mediów do głoszenia rekolekcji: czy ta internetowa rzeczywistość rekolekcyjna nie sprowadzi rzeczywistości rekolekcji do świata wirtualnego. Zamkniemy internet i skończyły się rekolekcje. Czy rekolekcje nie będą trochę rekolekcjami przeżywanymi w czasie snu? Bo to są takie senne rekolekcje, miałem sen o rekolekcjach, obudziłem się i jest rzeczywistość realna.

MCh: Tak jak z nauką języków obcych przez sen.

GS: Tak. Ale rzeczywistość jest inna. To jest jedna z obaw, która niekoniernie musi być słuszna. To nam pokaże dopiero rzeczywistość. Ale dzisiaj coraz głośniej podnosi się tę kwestię w związku z coraz częściej pojawiającą się tendencją do wylogowywania się młodzieży ze świata realnego, żeby przebywać w świecie wirtualnym. Świat wirtualny jest barwny, bezproblemowy, daje mi możliwość bycia tym, kim chcę, a realny świat jest trudny, pełen problemów, relacji międzyludzkich, obowiązków, dlatego jest ucieczka w świat wirtualny i wylogowywanie się, co prowadzi do wypaczeń osobowych, nie wyłączając skutków bardzo dramatycznych i tragicznych w życiu tych poszczególnych ludzi. To są tylko jakieś marginesy, ale badacze tych kwestii mówią, że korzystanie z mediów może prowadzić w tym kierunku. Niebezpieczeństwem jest zatem to, aby środki medialne nie sprowadziły rzeczywistości chrześcijańskiej, która jest rzeczywistością realną, kontaktów międzyludzkich, tylko do chrześcijaństwa wirtualnego. (...) mówi się – i trzeba użyć tego określenia, ponieważ dopiero badania potrafią wykazać, czy się mówi słusznie – że te więzi [w społeczeństwie internetowym] są sztuczne, że one są powierzchowne, to nie są prawdziwe więzi międzyludzkie, jakie są w realu, tylko że w wirtualu. Aczkolwiek wielu zwolenników rekolekcji internetowych twierdzi, że te więzi, które się wytwarzają, są bardzo ściśle, bardzo intymne, i jeśli nawet nie tożsame, to podobne do więzi normalnych, ludzkich.

MCh: Czy można postrzegać ten rodzaj rekolekcji jako przedpola przygotowujące i gromadzące ludzi wokół pewnych idei, wokół Ewangelii, przygotowujące do spotkania w świecie realnym, w fizycznej przestrzeni

Kościół, tam gdzie będzie celebrowana Eucharystia, sprawowany inny sakrament, gdzie będzie się słuchać słowa Bożego, gdzie będzie się przekazywać znak pokoju, ale realnie wśród konkretnych ludzi, nie tylko poprzez medium, jakim jest internet?

GS: To jest bardzo słuszne, i trzeba na rzecz tych, którzy rozwijają te metody rekolekcji internetowych – i Bogu dzięki, że oni istnieją – powiedzieć, że starają się oni, aby zachować tę substancję rekolekcji, jednak łączyć rekolekcje internetowe z rekolekcjami odbywającymi się w realu. Te same rekolekcje, które odprawia się w Internecie, mają również odniesienie do pewnych spotkań z duszpasterzami czy z kierownikami duchowymi, również co jakiś czas proponuje się spotkanie tej grupy internetowej w realu na Eucharystii czy jakimś innym spotkaniu itd. Najważniejsze jest to, że zdają sobie oni sprawę z istnienia tych dwóch rzeczywistości i zarazem z potrzeby nałożenia jednej na drugą albo uzupełniania jednej drugą, a mianowicie tym spotkaniem w realu. To zdecydowanie. Bardzo często można spotkać u tych, którzy głoszą te rekolekcje internetowe, iż absolutnie nie mają oni na celu usuwania w cień czy unieważniania rekolekcji odbywających się w realu. Absolutnie! One jedne z drugimi muszą być w parze. Jeszcze jest jedna sprawa, o czym Ojciec wspomniał, a ja chciałbym zaznaczyć, że zupełnie inną kwestią jest preewangelizacja, co do tego nie ma wątpliwości – należy wykorzystywać wszystkie środki w celu przekazywania właściwej opinii o Kościele, o Ewangelii, o Chrystusie. Jednym słowem, ewangelizować w sensie ścisłym (taka preewangelizacja). Niektórzy mówią, że rekolekcje internetowe to są właściwie prerekolekcje, które powinny [wzbudzić chęć] zakosztowania rekolekcji w realu.

* * *

W zakończeniu należy skonkludować i wyrazić nadzieję, że podjęta próba ukazania koncepcji rekolekcji w ujęciu o. Gerarda Siwka będzie impulsem do dalszych badań jego pokaźnej twórczości. Autor artykułu jest świadom, iż podjęty problem został przedstawiony jedynie w zarysie. O. Siwek widzi rekolekcje jako nadzwyczajne działanie duszpasterskie adresowane głównie do ludzi ochrzczonych i praktykujących swoją wiarę. W założeniach teologicznych daje on pierwszeństwo osobie rekolektanta, który odbywa osobiste rekolekcje. Jednakże nawet jeśli są to rekolekcje bardzo indywidualne, zawsze mają one odniesienie do wspólnoty Kościoła. W ujęciu o. Siwka zarówno aspekty treściowe rekolekcji, jak i metodyczno-organizacyjne mają swoje źródła w słowie Bożym, Tradycji i liturgii Kościoła. Pozostałe elementy składowe o charak-

terze antropologiczno-egzystencjalnym są o tyle ważne, o ile służą realizacji celu nadrzędnego oraz w podejmowanych działaniach zawierają podstawowe wymiary rekolekcji. Przedstawiona wyżej propozycja ujęcia tego tematu przez o. Siwka stanowi podstawę do dalszych prac nad nowymi modelami przepowiadania słowa Bożego we współczesnym Kościele.

Bibliografia

- Archiwum Prowincji Warszawskiej Redemptorystów w Tuchowie, Teczka: Akta personalne o. Gerarda Siwka nr 413.
- Chmielewski M., *Katechetyczno-homiletyczna działalność ojca Henryka Pagiewskiego 1930–2000*, Kraków 2008.
- E-rekolekcje. Rozmowa z o. prof. Gerardem Siwkiem* CSsR, <https://www.youtube.com/watch?v=xyu3GsrChMg> (dostęp: 14 grudnia 2018).
- Koperek S., *O. Gerard Siwek – polski promotor nowej ewangelizacji*, w: „*Musimy siać*”. *Księga pamiątkowa ku czci Gerarda Siwka* CSsR, red. M. Pawliszyn, Kraków 2016, s. 12–16.
- Panuś K., *Homiletyczne i kaznodziejskie poszukiwania ojca Gerarda Siwka* CSsR, w: *Słuchacz Słowa*, red. W. Przyczyna, Kraków 1998, s. 33–43.
- Panuś T., *Teoria, czyli kilka uwag o rekolekcjach szkolnych*, w: *Rekolekcje. Żeby słuchacz chciał przyjść drugi raz*, red. T. Panuś, Kraków 2006, s. 9–20.
- Przyczyna W., Siwek G., *Dobra Nowina o rodzinie. Koncepcja parafialnych rekolekcji rodzinnych*, „*Kieleckie Studia Teologiczne*” 1 (2002), cz. 2, s. 307–310.
- Przyczyna W., Siwek G., *Homiletyka – teologia przepowiadania czy nauka o podstawach?*, w: *W trosce o dobrą edukację*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2009, s. 448–460.
- Przyczyna W., Siwek G., *Krakowska szkoła kaznodziejów jako odpowiedź na wyzwania czasów*, w: *Archidiecezja Krakowska na przełomie tysięcy*, red. S. Koperek, S. Szczur, M. Leśniak, B. Mielec, Kraków 2004, s. 537–544.
- Przyczyna W., *Życie i działalność ojca doktora Gerarda Siwka* CSsR, w: *Słuchacz Słowa*, red. W. Przyczyna, Kraków 1998 s. 15–20.
- Siwek G., *Adhortacja apostołska Benedykta XVI „O Słowie Bożym w życiu i misji Kościoła” w refleksji homiletycznej*, „*Homo Dei*” 2011, nr 2, s. 63–77.
- Siwek G., *Blaski i cienie przepowiadania. Przewodnik dla kaznodziejów i homilistów*, Kraków 2007.
- Siwek G., *Co to jest przepowiadanie kerymatyczne?*, „*Homo Dei*” 2011, nr 4, s. 115–121.
- Siwek G., *Dziesięć lat szkoły kaznodziejskiej w Krakowie*, w: *Trzymajcie się mocno Słowa Życia. Rekolekcje dla młodzieży*, red. W. Przyczyna, G. Siwek, Kraków 1999, s. 284–286.

- Siwek G., *Homilia czy kazanie w rekolekcjach parafialnych?*, „Homo Dei” 2011, nr 1, s. 105–111.
- Siwek G., *Homilie obrzędowe*, Kraków 1997.
- Siwek G., *Kazania Maryjne*, Kraków 2001.
- Siwek G., *Kaznodziejstwo misyjno-rekolekcyjne*, „Homo Dei” 1992, nr 1, s. 24–33.
- Siwek G., *Misje ludowe i rekolekcje parafialne w obliczu Wielkiego Jubileuszu Odkupienia 2000*, „Materiały Homiletyczne” 1999, nr 179, s. 4–18.
- Siwek G., *Misje ludowe. Historia – teologia – praktyka*, Kraków 2009.
- Siwek G., *Misje ludowe w teorii i praktyce Kościoła*, Kraków 1999.
- Siwek G., *Moje prace apostołskie (w otoczeniu wspomnień)*, w: „Musimy siać”. *Księga pamiątkowa ku czci Gerarda Siwka (1938–2015)*, red. M. Pawliszyn, Kraków 2016, s. 447–557.
- Siwek G., *Osobowość kaznodziei dzisiaj. Rozważania nieobojętne*, Kraków 2014.
- Siwek G., *Posługa słowa w epoce mediów*, „Studia Pastoralne” 2011, nr 7, s. 292–309.
- Siwek G., *Proces tworzenia kazania*, w: *Fenomen kazania*, red. W. Przyczyna, Kraków 1994, s. 177–213.
- Siwek G., *Przepowiadanie słowa Bożego w dokumentach II Polskiego Synodu Plenarnego*, „Przegląd Homiletyczny” 8 (2004), s. 17–30.
- Siwek G., *Przepowiadanie Słowa Bożego*, w: *Teologia pastoralna*, t. 2, red. R. Kamiński, Lublin 2002, s. 131–179.
- Siwek G., *Rekolekcje*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, M. Fiałkowski, W. Śmigiel, Lublin 2007, s. 725–731.
- Siwek G., *Rekolekcje dla dorosłych*, Kraków 1994.
- Siwek G., *Rekolekcje parafialne dziś*, „Homo Dei” 1995, nr 2, s. 32–47.
- Siwek G., *Rekolekcje parafialne formą katechezy dorosłych*, „Homo Dei” 2005, nr 1, s. 23–36.
- Siwek G., *Rekolekcje parafialne ogólne*, „Ateneum Kapłańskie” 77 (1985), z. 1, s. 16–20.
- Siwek G., *Rekolekcje wczoraj i dziś*, Kraków 2011.
- Siwek G., *Spotkania w słowie. Kazania świąteczne i okolicznościowe*, Kraków 1994.
- Siwek G., *Św. Alfons Maria de Liguori jako prekursor nowej ewangelizacji*, „Studia Redemptorystowskie” 10 (2012), s. 99–136.
- Siwek G., *Teologia i praktyka rekolekcji*, „Biblioteka Kaznodziejska” 2006, nr 1, s. 9–15.
- Siwek G., *Ziarnem jest słowo Boże. Homilie kerygmaticzne na niedziele, uroczystości i święta. Lata A, B, C*, Kielce 2015.
- Twardy J., *Koncepcja pracy twórczej nad kazaniem*, Rzeszów 1998.

Streszczenie

Rekolekcje w ujęciu Gerarda Siwka CSsR

Gerard Siwek CSsR (1938–2015) jest jednym z bardziej znaczących polskich homiletyków i kaznodziejów ostatnich lat. Tekst przybliży najpierw historię jego życia oraz jego osiągnięcia naukowo-dydaktyczne. Następnie ukazuje twórczość homiletyczno-kaznodziejską redemptorysty, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki rekolekcji, będącej głównym obszarem jego zainteresowań. Trzecia część artykułu stanowi próbę przedstawienia koncepcji rekolekcji o. Gerarda Siwka w jego działalności naukowej i praktyce homiletycznej. Zakończenie obejmuje obszernie fragmenty wywiadu, dotąd niepublikowanego, który został przeprowadzony z redemptorystą przez autora artykułu w 2011 roku.

Summary

Retreat in the view of Gerard Siwek, CSsR

Gerard Siwek, CSsR (1938–2015) is one of the most prominent Polish homiletics and preachers of the recent years. The text first introduces the story of his life and his scientific and academic achievements, which is subsequently followed by the presentation of homiletic and preaching work of the redemptorist, with particular emphasis on retreat issues constituting his main area of interest. The third part of the article is attempt to present Fr Gerard Siwek's concept of retreat in his scientific activity and homiletic practice. The remaining part of the article comprises extensive excerpts from the previously unpublished interview conducted with the redemptorist in 2011 by the author of the article.